

КАКО ЈЕ ПОСТАЛА СРПСКА КАРЛОВАЧКА АРХИЕПИСКОПИЈА И МИТРОПОЛИЈА

ПОГЛЕД НА РАЗВОЈ ЊЕН ДО СЈЕДИЊЕЊА СА БЕОГРАДСКОМ
МИТРОПОЛИЈОМ У ВРЕМЕ МИТРОПОЛИТА МОЈСИЈА ПЕТРОВИЋА

(свршетак)

V

О РАЗВОЈУ КАРЛОВАЧКЕ МИТРОПОЛИЈЕ

Имајући канонску базу за своју организацију, Крушедолска или како се касније називала Карловачка митрополија „...благодарећи добрим особинама из Пећске матице развила (се) у нови бујни расадник духовног живота и имала велики утицај на извршени у том веку (XVIII) културни препорођај у свему српском народу...“¹ утичући на свеукупни живот народа.

После Исаијине смрти 20 јула 1708 године у Бечу постављен је декретом царским 8 августа 1708 године² за I администратора Карловачке митрополије до другог црквеног изборног сабора Стеван Метохијац или Пећанин како га још називају.³ — После смрти Арсенија III он је исту администрирао. За митрополитовања Исаије Ђаковића, почев од првог сабора, становао је свакако у манастиру Бођанима (Бачка). Други администратор био је Христифор Димитријевић, епископ бачки⁴. Обојица су били потврђени „на презентацију“ И. Ђаковића од цара Јосифа I и од Угарске дворске канцеларије; Ст. Метохијац 20 јуна 1708 године а Христифор Димитријевић 16 августа 1710 године.⁵

О Стевану Метохијцу писали смо напред у вези са његовом тезом о уређењу цркве. Њега је раније ради што ефикасније борбе са унијом поставио патријарх Арсеније III за свога помоћника с правом наследства,⁶ јер је цар 30 марта 1688 године поставио за сремско-славонског

¹ Ст. М. Димитријевић: *ibid.* с. 23.

² Д. Руварац: Српска митрополија Карловачка око половине XVIII в. Ср. Карловци, 1902 год. с. 190—191.

³ Гласник Друштва србске словености, књ. VI, с. 48.

⁴ *ibid.*

⁵ *ibid.* с. 61.

⁶ Гласник И. Д. књ. II, св. 2, с. 195.

унијатског владику Лонгина Рајића, а Ст. Метохијац био је још пре 1683 године за тог владику постављен¹. Привилегијом од 4 марта 1695 године потврђен је за епископа горњокарловачког, зринопольског² („за сремског и београдског“³). Запис бр. 2152 каже да је Ст. Метохијац „митрополит сремски“ присуствовао рукоположењу Софронија Подгоричанина за епископа славонског (1705 године).

За време свог кратког администрирања Карловачком митрополијом [20 јула 1708 год. до смрти 27 априла 1709 године. Погребен је у Вел. Ремети запис бр. 2198⁴] морао се Стеван Метохијац опет носити у неравној борби са католичком црквом која је деловала преко државних власти ради апсолутног оцепљења митрополије од Пећске патријаршије а у циљу лакшег унијаћења. Да би се могао што боље одупрети таквом апетиту језујита, тражио је око 1709 године моралну помоћ, преко патријарха Калиника I, од цариградског васељенског патријарха Кипријана⁵ [1708—† 1709]. И збиља, морална подршка у виду посланице⁶ стигла је, али са потписом Атанасија V [1709—1711] наследника Кипријановог.

У тој се посланици каже тобоже „митрополити Фрушке и Бачке [а то је Ст. Метохијац који је свакако и био иницијатор те посланице]... одметаше... од пређашње власти архиепископа пећског — ипочеше управљати својом епархијом као аутокефални(!) и автономни, иако је то било против(?) канона и закона“⁷. Зато их позива да Пећском патријарху као врховној законитој власти указују дужну „... покорност, оданост и приврженост, које му доликује“⁸ и да са њим у споразуму рукополаже и премешта епископе⁹. Сваки

¹ Ј. Адамовић: *ibid.* с. 42 и Д. Руварац: Шематизам ист.-правосл Српске Карловачке митрополије за 1900 год., Ср. Карловци, 1900 год. с. 5.

² Др. Ст. Павловић: *ibid.* с. 94.

³ Д. Руварац: Карловачка митрополија око половине XVIII в. Ср. Карловци, 1902 год. с. 190—191.

⁴ В. Стојановић: Стари срп. записи и натписи, I одељ., књ. II — Београд, 1903 год.

⁵ Арх. Сергей: Полный мѣсяцесловъ Востока, Владимиръ 1901 г. II стр. 684.

⁶ Објављена је у Срп. Сиону за 1905 год. с. 561—563.

⁷ *ibid.*; та посланица наведена је у Гласнику И. Д. књ. II, св. 2, с. 370

⁸ *ibid.*

⁹ Гласник И. Д. књ. II, св. 2, с. 376 и Срп. Сион за 1905 г. 562-563.

други однос противан, тобоже IV васељ. сабора и нап. 3], божанским и светим кононима и законима¹.

Значај ове посланице која је индиректно и категорички осудила акцију аустро-угарских власти потпуно нам је јасна. Но, аустријске власти наставиле су и даље своју разорну политику по верско-национални живот Срба. Успеле су да нови митрополит изабран на другом црквено-народном сабору о Ђурђев дану 1710 године не положи заклетву верности пећском патријарху већ само државној власти одн. аустријском цару. Но, успех није био потпун, колико се о њему може уопште и говорити, јер позитивно знамо „да су односи између Пећске патријаршије [Калиника I] и Карловачке митрополије [администратора Ст. Метохијца и Софронија Подгоричанина] морали бити регулисани и противно забрани свих државних власти.“² [где се говори о потврдним граматама пећског патријарха за новоизабране карловачке митрополите].

Немамо података о томе да ли је после смрти Ст. Метохијца 27 априла 1709 године постављен царским декретом I администратор на његово место, или је ту дужност до другог црквено-народног сабора 1710 године вршио II администратор, поменути Христифор Димитријевић или Деметровић, како га Гаврило Витковић назива у свом чланку „Критички поглед на историју Срба у Угарској“ (Гласник С. У. Д. књ. XXX, с. 35) где каже да је дотични Христифор Димитријевић администрирао Карловачком митрополијом и од 1711—1713 године; дакле, и после смрти митрополита Софронија Подгоричанина.

1) Сабор о Ђурђевдану 1710 године. Видели смо да је богојављенски сабор одржан 1708 године у манастиру Крушедолу поред прогласа аутономне Крушедолске митрополије и избора њеног самосталног „вель-митрополита“, донео и друга решења по питањима која се односе на културне потребе Срба у оквиру нове митрополије. Ти црквено-народни сабори или конгреси били су за наш народ „о р г а н црквено-народне аутономије“³. На њима се састајао

¹ Сря. Сион за 1905 год. с. 562.

² Запис бр. 2197 из год. 1709 — дакле, пре избора С. Подгоричанина за митрополита већ га назива митрополитом, а тај назив могао му је дати само пећски патријарх... У прилог томе иде и Гласник И. Д. књ. II, св. 2, стр. 371.

³ Летопис М. С. књ. 104, с. 76.

српски народ из целе Митрополије и дискутовао о својим потребама: подносио цару своје петиције и резолуције, примао или одбијао његове декрете ако су се косили са основним правима слободе и једнакости Срба у Монархији, бирао митрополите итд...

На сабору одржаном у Крушедолу 23 априла 1710 године¹ био је изабран за митрополита Софроније Подгоричанин [1710—1711], дотадашњи епископ пакрачки (славонски). О месту рођења, животу и монашењу ништа не знамо. 1705 године на Спасовдан посветио га је патријарх Арсеније III у манастиру Крушедолу за славонског епископа². У једном запису (бр. 2151) из исте године, сачуваном — од самог митрополита Софронија стоји: да су хиратонији били присутни Ст. Метохијац, митрополит сремски, Исаија Ђаковић, јенопољски и Јефtimiје, будимски. Народа је било око 500 душа, Од Дворског ратног савета потврђен је „на презентацију „Исаије Ђаковића 20 јуна 1708 године, а од мађара 11 септембра исте године³. Изгледа да је и он администрирао митрополијом после смрти Ст. Метохијца⁴; јер на сабору у Ср. Карловцима одржаном одмах после сахране Ст. Метохијца у Вел Ремети, изабран је да са пуковником Рашковићем и карловачким кнезом Недом Смедеревцем отпрема све послове народне и врши припреме за сазив другог сабора⁵, за који је добио дозволу од цара на основу молбе од 1709 године [почетком маја]⁶. Изгледа да га је Калиник I још пре сабора поставио за свога егзарха, намесника⁷. За митрополита потврдио га је цар Јосиф I 26 маја 1710 године⁸. Једно изасланство⁹ обавестило је руског цара о избору.

Иако су државне власти успеле да спрече полагање заклетве новоизабраног митрополита на верност Пећској па-

¹ Гласник И. Д. књ. II, св. 2, с. 371.

² М. Грбић: Карловачко владичанство, књ. I, Карловац, 1891 г., с. 257.

³ Гласник Друштва Србске Словесности, књ. VI, с. 79.

⁴ Гл. И. Д. *ibid.* с. 372.

⁵ *ibid.*, с. 201.

⁶ *ibid.*

⁷ Гласник И. Д. књ. II, св. 2, с. 372.

⁸ Dr. J. Радонић: Прилози: .. с. 199—201, и 196—197.

⁹ Споменик С. К. А. LIII, с. 53: посланство су сачињавали Димитрије Георгијев, логотет митрополитов и Стевин Ђурђев — Срби. Стигли су у Москву 15 фебр. 1711 год.

тријаршији,¹ ипак, канонски односи са патријаршијом нису прекинути. То се види из синодске посланице пећског патријарха Атанасија I [1711—1712] из 1711 године који, пишући о канонским односима каже, како митрополит треба да буде „потклоњен“ „... под ипек'ское наше прѣстолное мѣсто сръб'скаго патриаршества неименне, и до насъ допитовати се о црковныхъ' нашихъ' д(с)ховныхъ' вещей — као његов сгзарх [... понје иѣмога сѣще въ мѣсто своего образа... въспрїемникъ да естъ прѣстола ап(о)с'(тольскаго), врѣховник помеждѣ васъ да боуд'еть с(ве тѣише митроп(о)лїе] кога су морали сви слушати и поштовати као и самог патријарха пећског².

Да канонски односи нису прекинути види се и из тога, што је пећски патријарх Калиник I пет недеља пре избора (23 априла 1710 год.) Софронија Подгоричанина, дакле, 18 марта 1710 године послао истоме грамату коју сматрају као акт признања аутономије Карловачке митрополије од стране Пећске патријаршије³.

У почетку те значајне грамате поздравља патријарх Каминик I свештенство сва три реда и мирјане „кои ва православнѣи вѣре живѣте“ и шаље свој благослов, па наставља „... вѣсто боуди... како проси ѿ нашѣ (с)мѣрности, иже въ дѣсе свѣтом брат и саслѣжитѣль нашего ѣмѣреннїа въ се освѣщенни митрополитъ кир Софронїе благословѣеннїе називати се старѣиши митрополитъ, наше же ѣмѣреннїе проведе, да нѣможетъ бити вашѣ христочїе без еднаго наставитѣлнаго архїереа, того ради дасмо емѣ власть и благословисмо емѣ називатисе и бити пѣрви митрополитъ и да имают емѣ повинование ѿстали архїерѣи и игѣмени... такожде и светски и да имат поставлѣти епископе, идеже и кого избѣрѣтъ саборне и иннїе црковнїе ѣстави да имат строити, по ѣставѣ светых апостоль и прѣданїю

¹ Д. Руварац: Сабори од 1690—1889... с. 10.

² Споменик С. К. А. LI, с. 108—9.

³ М. Косовац: *ibid.* с. 73; Гласник С. У. Д. књ. LXII. с. 151 и 155; Д. Руварац: Шематизам за 1900 год... с. 5.

светых отаць...“ Зато треба сви да му се покоравају „и чѣсть ємѣ подобающю творить“¹. На крају грамате наређује да га слушају како би наследили благослов а не клетву коју је пећски патријарх једино могао ставити.

Тако је ова гремата, као и она цариградског патријарха Атанисија V, била велика морална потпора и докуменат велике вредности „за правдање њихових (мисли на митроп. Вићентија Поповића, наследника Софронијевог) канонских односа са Пећском патријаршијом — пред државним властима — које нису успеле да прекину канонске везе“², иако је митрополит Софроније положио заклетву само цару³.

Митрополит Софроније Подгоричанин умро је 7 јануара 1711 године у Ср. Карловцима а погребен је у саборној цркви Карловачкој. До сазива трећег привилегијалног сабора за избор новог митрополита, митрополитске послове свршавао је поменути Христифор Димитријевић, епископ бачки⁴. Њега је цар својим декретом од 18 марта 1711 године поставио за администратора митрополије⁵.

2) С а б о р о Ђ у р ђ е в д а н у 1713 године. Трећем привилегијалном црквено-народном сабору о одржаном у Ср. Карловцима, присуствовали су као царски изасланици Карло-Фрања Солер и Теодор Хенрих барон Нехем.

На место умрлог митрополита Софронија Подгоричанина изабран је Вићентије Поповић Хаџи-Лавић од Јањева [1713—1725] Рођењем је био „... ѿ мнѣва Косова ѿтачавѣемъ...“ (Запис бр. 2280). Година рођења монашења, и хиротоније непозната нам је. По избору за карловачког митрополита пећски патријарх Мојсије Рајовић [1712—1726] послао му је потврдну грамату⁶. Одмах после смрти свог претходника добио је од Атанасија I титулу будимског митрополита⁷; тако га је и народ називао који га је много поштовао као доброг и дарежљивог човека, што се види из захтева

¹ Грамата је објављена у „Беседи“ за 1869 год. с. 238 -239.

² Гласник И. Д. књ. II, св. 2, с. 371.

³ Заклетва Софронијева датирана 15 јуна 1710 год. у Ср. Карловцима објављена је у „Беседи“ за 1869 год. бр. 14, год. II, с. 223—224.

⁴ Гласник С. У. Д. књ. XXX, с. 35.

⁵ Гласник И. Д. књ. II, св. 2, с. 374.

⁶ Споменик С. К. А. LI, с. 118.

⁷ Гласник И. Д. књ. II, св. 2, с. 373.

који су учесници сабора потписали¹. Ту стоји да само њега „... а инаго кога никого нехощем имати ни примити кроие его милости: до капли живота нашѣго; на то заклинемо се и подписѣемо...“ [следе потписи]².

Као велики добротвор показао се Вићентије Поповић кад је од свога новца куповао свећњаке за цркве [запис бр. 2191]; обновио је трпезарију и „поварницу“ (кујну) манастира Крушедола [запис бр. 2398], у манастиру Вел. Ремети подигао је „...три келіе, двѣ кѣхине и под нима подрѣмъ на свод...“ [запис бр. 3057]. Кад су Турци 1716 године запалили и порушили митрополитску резиденцију манастир Крушедол, он је био главни ктитор који је припомогао да се манастир подигне и украси.³ Осим новца оставио је манастиру пећском и многе драгоцености, а 1722 године о његовом трошку насликан је нови иконостас у истоименом манастиру⁴, 1715 године посетио је манастир Беочин [запис бр. 2279] и Шишатовач [запис бр. 2280] ком је приликом, свакако, сам ставио на врат св. деспоту Ст. Штиљановићу свој „...драгоцени крст са ланцем у вредности 1.000 дуката, са смарагдом и дијамантом богато украшен...“⁵. Био је велики ктитор многим манастирима којима је чак и тестаментом осигурао извесну суму.⁶ Поклањао је хилендарском манастиру⁷ и препоручивао руским властима скупљаче прилога из наших крајева⁸. Приликом боравка у Бечу [од октобра 1719—октобра 1720] око свршавања народних послова, потврде и очувања повластица потрошио је преко 30.000 форината јер се није могло „без новаца изићи из Беча“⁹.

После сабора, односно, избора за митрополита, увео је нарочити одбор Вићентија Поповића у дужност. На сабору је за епископа личко-крбавског изабран Данило Љуботина, који

¹ Гласник С. У. Д. Одељ, књ. III, с. 135, 144.

² Архив за 1911 год.. с. 40—41.

³ Ст. Болмонац: *ibid.* е. 125.

⁴ Споменик С. К. А. LI, с. 107.

⁵ Ст. Болмонац: *ibid.* с. 133.

⁶ Архив за 1912 год.. с. 247—251 (писма В. Поповића настојатељима манастира).

⁷ Споменик С. К. А. LI, с. 56.

⁸ Споменик С. К. А. LIII, с. 176, 197, 209.

⁹ Споменик С. К. А. XXXIV, с. 142.

је после избора становао у манастиру Гомирју [1713—1721] а од тог доба у Плашком¹.

Сабор је решавао о свештеничкој плати, о притвору свештеника у случају неисправне службе; одређено је да таква кривац подлеже архијерејском суду, да епископи станују у манастирима и да једанпут годишње праве канонску визитацију по епархији² итд. Од времена тога сабора носе српски митрополити и назив архиепископа, како им је то царском привилегијом дато још 21 августа 1690 године³. Ради лакше борбе са унијом раздељено је горње-карловачко владичанство на „карловачко-сењско-приморско“ и на „костајничко“⁴.

Као митрополит издејствовао је Вићентије од цара Карла VI [1711—1740] признање дотле стечених повластица⁵.

1716 године услед попаљивања манастира Крушедола од стране Турака пренесе митрополит Вићентије, формално, седиште митрополије у Ср. Карловце и отада преовлађује назив Карловачка⁶ а не само као дотле Крушедолска. Стварно, резиденција митрополитска пренета је још раније, јер су новоизабрани први митрополит Исаија Ђаковић, па епископ Ст. Метохијац боравили више у Ср. Карловцима него у манастиру Крушедолу који је био само „правна и титуларна“ резиденција. Исто су тако други митрополит Софроније Подгоричанин и трећи, Вићентије Поповић боравили у Ср. Карловцима где су и умрли⁷. Од 1726—1739 године резиденција је била и у Ср. Карловцима и у Београду.

23 маја 1714 године посветио је митрополит Вићентије Гаврила Поповића за епископа славонског [запис бр. 2267]. 1715 године морао је ради спречавања побуне Срба да интервенише, јер Срби који су много помагали Бечу против Ракоцијевог устанка, нису у уговору били ни споменути⁸.

¹ Богословски Гласник за 1909 год., с. 268.

² Гласник И. Д. св. 8; књ. IV, св. 1, с. 15.

³ „Беседа“ за 1869 год., с. 387—388.

⁴ Богосл. Гласник за 1909 год., с. 268. О епископу Д. Љуботини: М Грбић: *ibid.* с. 273—301.

⁵ Др. Ст. Павловић: *ibid.*, с. 115—116.

⁶ М. Косовац: *ibid.* с. 73.

⁷ Архив за 1911 г. (књ. I) с. 123-4 и Гласник И. Д. књ. II, св. 2-стр. 201.

⁸ Р. Витковћ: о резултату научног истраживања у С. Угарској (летопис М.С. књ. 113, с. 135-230; с. 156.

3)... О сабору одржаном 1715 године који спомиње Ј. Адамовић у своме делу које смо навели (с. 92—93) знамо за сада само по њему. Сабор је имао за циљ, како Ј. Адамовић тврди, да се народни претставници посаветују за најцелисходнији начин прибављања важности повређеним привелијама.

4) Сабор 1716 године одржан августа месеца, свакако, по царској вољи. На њему су изнете „милости царске“, и саветовало се и говорило и „... о прочем⁸ общем⁸ благо⁸тробном⁸ дел⁸...“¹

5) Сабор 1719 године одржан је у Ср. Карловцима. О његовим одлукама досада не знамо ништа.²

VI

ВИЋЕНТИЈЕ ПОПОВИЋ И МОЈСИЈЕ ПЕТРОВИЋ ОД 1718—1725 ГОД.

Рат Аустрије и Турске вођен од 1716—1718 године закључен је Пожаревачким миром јула месеца 1718 године³. По том миру добила је аустрија Северну Србију до западне Мораве, доњи Срем, Банат, малу Влашку или северински Банат до реке Алуте⁴ и уски део Босне уз Саву до Уне⁵. Будући да је на тај начин и Београдска митрополија потпала под власт Аустрије, цар Карло VI својим декретом од 10 септембра 1718 године потврди аутономију њену а њеног архиепископа за митрополита. То је био Мојсије Петровић, [1709—1730] који је сам радио на томе приликом свога боравка у Бечу [од 12-II—XI-1718 год.]⁶. 16 новембра 1720 године потчинио му је цар Темишварску и Вршачку епархију⁷. Тако су сада под Карловачком митрополијом остале владике: бачки, будимски, костајнички, славонски, арадски и карловачки; под Београдском: темишварски, вршачко-карансебешки,

¹ Летопис М. С. књ. 113, с. 187.

² Ibid. с. 188.

³ О сабору који је одржан(?) у Даљу и. г. узимане су у претрес тужбе срп. народа и свештенства (М. Косовац : Ibid., с. 73).

⁴ Д. Руварац : Шематизам за 1900 год. . . с. 7.

⁵ Р. Грујић : Српска православна црква. Београд 1921 год., с. 114.

⁶ Архив за 1912 год. . . с. 97.

⁷ Гласник И. Д. св. 8; књ. IV' св. 1, с. 17.

римнички и ваљевски¹. 15 децембра 1725 године цар Карло VI поново је потврдио Мојсија Петровића за митрополита Тамишког Баната².

Пећски патријарх, пак, Мојсије Рајовић [1712—1726] признао је аутономију Београдској митрополији синодском граматом од 15 августа 1721 године. Тако су у оквиру аустро-угарске државне границе постојале две аутономне српске црквене области.

У тој грамати између осталог стоји: ако би се десило да врховни митрополит славено-српског народа у Угарској и Славонији умре онда „... да бѣдетъ... Моисей Петровиць и въ оунгарии и склавѣнии ѡбрѣтающаго се народа славено-сербскаго архіепископъ митрополитъ врховній...“ а Београд „... да бѣдетъ Митрополіа первая ѿ сее каѡедри да бѣдетъ вѣсегда Архіепископ митрополитъ врховній всѣхъ Сербъ ѡбраѣтающих се подъ властію... монарха римскаго“... Као таквог имаће га на богослужењима „гласне вѣспоинати“ сви архијереји „... іакоже своего начелнейшаго Архіепископа Митрополита...“³

Одмах после признања аутономије Београдској митрополији искрсла је мала несугласица и размирица између Вићентија Поповића с једне и Мојсија Петровића с друге стране. Вићентије био је незадовољан што му је је одузет доњи Срем и припојен Београдској митрополији⁴.

Пећски патријарх Мојсије Рајовић играо је у томе спору између два митрополита, сасвим природно, улогу посредника, помиритеља. У своме писму од 22 марта 1719 године упућеном митрополиту Вићентију тражи „... да се самиритѣ са срѣос(ве)щенним кир' мѡ(и)сеѡм, і епархіа що мѣ е досле(?) била подпѣно то да нѣ ѣмлю' етѣ... Ѣн' же вас да с'тима и покорѣнне да имее вам' и повинованіе ѣ свачем како све своему старѣишем' братѣ и врховн' неишем' митроп(о)литуѣ... Он' же вас' за врховнаго митр(о)полита

¹ Весник српске цркве за 1894 год., с. 34.

² Споменик С. К. А. XXXIV, с. 129.

³ Споменик С. К. А. XXXIV, с. 93.

⁴ Аустријски цар на то није имао право према 12 правилу IV васељ. сабора којим је забрањено: „...да могу митрополитске области бити дељене самим царским указима...“ (Др. Н. Милаш: Правосл. црквено право, Нови Сад, 1895 г., с. 360).

да има стимати“¹ [београдски је према овоме изгледа био само титуларни].

Тако је спор изравнат. Видимо да је Вићентије после повратка из Беча [где се задржавао од окт. 1719 — окт. 1720] у своје писму од 27 новембра 1720 године, писао Мојсију Петровићу да је свршено све „како смо желели“. А жеља обојице била је да моле „...„опшћенародне теготе и пѣнк-тове њ цесарскога величества... како за црковна наша ѡвре-деніа и тамо [у Србији] и ѡвамо [у Карлов. митрополији], и за свешченичанске десетке тако и друге... теготе све по прѣвеле-гијски наших артикѡли, милости и правицѡ сиромашномѡ на-родѡ просимо“²... Да је спор изравнат видимо и из писма митрополитовог од 10 марта 1721 године упућеног Мојсију Петровићу где га позива да дође на „братски разговор“ и да ѡчинимѡ посвѣщеніе и рѡкоположеніе...“³ епископа иза-браних на сабору 1721 године који је је одржан у Хопову.

6) Сабор о Богојављењу 1721 године одржан је између 1 и 6 јануара у манастиру Хопову. На сабору је изабран за пакрачког владикау Нићифор Стефановић, дота-дашњи проигуман манастира Хопова. За сечујског, пак, вла-дику изабран је Максим Гавриловић. Обојицу је Вићентије Поповић потврдио на Спасовдан исте године⁴.

Сабору су присуствовали осим митрополита још и вла-дике темишварски, вршачки и ваљевски.

Поред избора владика са сабора је поднета молба цару за снижење намета, јевтиније брашно, пшеницу итд. ради чега је митрополит Вићентије ишао у Беч.⁵

... Поменути „синодалнимъ повелѣніемъ“ пећског па-тријарха одређено је да после смрти карловачког митрополита власт пређе на београдског архиепископа Мојсија Петровића.

Митрополит Вићентије био је у то доба много оронуо: услед болести [свакако шлог!] много му је повређен језик, тако

¹ Споменик С. К. А. LI, с. 118.

² Споменик С. К. А. XXXIV, с. 169.

³ *ibid.* с. 174.

⁴ „Српски Сион“ за 1904 год., с. 44—45.

⁵ Олширније о закључцима тог сабора види *ibid.* с. 50... О боравку у Бечу: Споменик С. К. А. XXXIV, прилог бр. XXIII и XXIX.

да није могао чисто и разговетно да говори¹. Скоро је онемио². Народ га је тако и звао: „митрополит неми“...³ Ради тога замењивао га је викар Вићентије Јовановић који се и у Бечу дуже времена задржавао [21 фебруара 1722 — 20 јуна 1723] као агент митрополитов, а у вези са решавањем српских ствари⁴.

У смислу одредаба исте грамате пећског патријарха спремао је⁵ београдски митрополит Мојсије Петровић терен за сазив црквено-народног сабора који би имао да га прогласи за помоћника-коадјутора болесном Вићентију. Зато се већ раније⁶ договорио са народним претставницима који су на то пристали. И кад је ствар скоро коначно решена, тражио је сазив сабора. По царској дозволи [још од 23 јуна 1722 год.] на сабору се смело говорити о стварима чисто верског карактера.

7.) Сабор о Малој госпојини 1722 године. Одржан је у Варадинском Шанцу (касније Новом Саду). Царски изасланици били су Корrado [Cogrado] заповедник београдски и пуковник барон Рудолфини [Rudolphin) и Амвросије Френчер [Frentscher]⁷. Иако је царском наредбом било забрањено да присуствују делегати из Србије и Мојсије Петровић, њихов митрополит⁸, ипак, је исти дошао узимајући активног учешћа у решавању питања изнетих пред сабор... Државна власт издавајући ту забрану присуствовања истих, знала је, можда, за поменути грамату пећског патријарха, па је хтела да спречи сваки покушај припојења Карловачке митрополије Београдској. Бојали су се, наиме, да Срби тако уједињени не постану „согрус nationis“.

¹ Гласник Д. С. С. књ, VI, с. 49 (у „Сказанију“ о животу архиепископа).

² Летопис М. С. за 1861 год. с. 78.

³ Гласник Д. С. С. књ. VI, с. 49; Годишњица Н. Чупића XIII, Београд 1893 г., с. 286.

⁴ Архив за 1914 г. (год. IV)... с. 68.

⁵ Заједно са својим агентик Савом Николићем, вараджинским п. капетаном и Вићентијем Јовановићем, викаром.

⁶ што тврди и комесар сабора у своме извештају цару кад каже „...поводом овога морали су се још раније договорити...“ (Весник С. Ц. за 1894 г., с. 132).

⁷ Споменик С. К. А. XXXIV, с. 94.

Весник С. Ц. за 1894 г. с. 131.

Но, учесници сабора не осврћући се на тежње државних власти, изабрали су Мојсија Петровића за помоћника оболелом митрополиту Вићентију, који је био „верло болестию обтежень“¹, те није могао „опщега народа теготи и неволе провићати – и — сваке тѣрбацие које би супротивъ привилегіа народски биле...“²

Зато је њега требао да замени млађи човек, који би својом енергичном интервенцијом — а у договору са остарелим митрополитом — код државних власти, које су увек крњиле привилегије, успео да очува право загарантована привилегијама и њихову важност; једном речју, да спречи све оно што је ишло против основних права једне нације и њених верских убеђења.

На сабору је, у смислу синодалне грамате Пећског патријарха о сједињењу обеју митрополија, „... доконано... ако бы измеѣ њи двоице комесе самерть слѣчила [мисле на оболелог Вићентија), да бѣде ѣ напредакъ кои би остао обема странамаъ како сѣрби и тако и шлавони банатѣ и прочимъ іеданъ архиепископъ и наследникъ“.³

После избора положио је нови коадјутор заклетву на верност православљу и да неће „нища без знаніа и договора“⁴ са митрополитом Вићентијем радити... Сабор је расправљао и о световним стварима, те је дошло до несугласица између граничара због разлике у висини плаћања митрополитовог бира.⁵

Избор је требао да потврди цар. Но, он то није учинио. То видимо из његовог рескрипта од 6-17 октобра 1722 год., који је упућен изасланику сабора Корату. У рескрипту каже: да треба убудуће да је принцип забрањено држати саборе без дозволе царске „... а кад је већ карловачком митрополиту дозвољено држање сабора, то је, ипак, митрополиту Мојсију истим тим мање приступачан, кад Његово Величанство, није никако дозволило, да Срби сачињавају засебно политичко тело(!) народно [corpus nationis] него хоће да зна само за

¹ Споменик С. К. А. XXXIV, с. 94.

² *ibid.*, с. 94.

³ *ibid.*, с. 95.

⁴ *ibid.*

⁵ Весник Срп. Цркве за 1894 гот. с. 130.

српског карловачког митрополита.¹ Ово изгледа као прекор изасланику сабора од стране цара, што се није показао довољно енергичан у спречавању присуствовања сабору митрополита Мојсија и осталих изасланика из Београдске митрополије.

Да цар није потврдио закључке сабора види се из рескрипта Дворског ратног савета од 24 нов. (5 дец.) 1722 године где каже како је „постављање једнога коадјутора... ствар која засеца у права царска [види Др. Н. Милаш: правосл. цркв. право, Нови Сад 1895 г. с. 322: „и други цареви покушали су присвојити право у изборима, које им није припадало, али су увек њихови покушаји били осујећени — јер (с. 3119) не постоји правило по коме двор може да шаље онога који има бити епископ...“], а које се без позитивне царске наредбе, ни у ком случају не може дозволити, а најмање у лицу београдског митрополита Мојсија Петровића.“²

Пошто двор није никако хтео да потврди новоизабраног коадјутора, иако га није спречавао у вршењу одговарајућих послова, то стари и оронули митрополит Вићентије, који је активно радио на потврди³ сазове сабор у Новом Саду на Малу госпојину 1724 године. Но цар ни овом приликом није уважио молбу сабора за потврду.⁴ 18 маја 1725 године опет је поднета молба исте садржине са знањем митрополита Вићентија.⁵

Митрополит карловачки Вићентије Поповић умро је у Срп. Карловцима 23 октобра 1725 године [запис бр. 2454]⁶ не дочекавши потврду свога коадјутора. Погребен је у манастиру Круshedолу, у гробници св. Максима(?)⁷.

¹ Весник С. Ц. за 1894 г., с. 130.

² Споменик С. К. А. XXXIV, с. 96.

³ Доведи у везу запис бр. 2053 из године 1713 где се Вићентије назива „последњи преставник архиепископ“. Да ли је, можда, већ тада било говора о сједињењу?!

⁴ Споменик С. К. А. XXXIV, с. 108.

⁵ *ibid.* с. 114.

⁶ Запис каже да је умро 22 окт. — а Д. Руварац у Срп. Карловачко митрополији око половине XVIII в... с. 190—1 и Јевсевије Поповић: *ibid.* с. 583 кажу да је умро 23 окт.

⁷ Споменик С. К. А. XXXIV, с. 115.

8.) Сабор 1726 године. Епископи, свештенство и народ сакупљени у Ср. Карловцима приликом погреб митрополита Вићентија, напишу молбу и пошаљу је у Беч цару по изасланству од три човека [чија су нам имена досада непозната]. У молби преданој цару 1 јануара 1726 године, тражи се, између осталог, да им потврди Мојсија Петровића изабраног на црквено-народном сабору 1722 године за администратора; да им изда декрет о слободи сазива сабора ради избора новог митрополита. Царска дозвола изиђе истог дана. За комесара сабора одређен је гроф Јосиф Одвие, фелдмаршал и заповедник осечки¹.

Као на сабору 1722 године, тако је и на овоме било забрањено да присуствују Срби из Београдске митрополије. Но, забрана није поштована. Сабору је присуствовало 20 изасланика из Баната а 12 из Србије.² Није сигурно да је царски комесар ставио примедбу на то, у смислу наређења из Беча... Изгледа, да га је сам митрополит Мојсије потплатио давши му 300 дуката.³

На овом сабору имало је да се реши једно од најважнијих питања које је искрсло проширењем политичких граница Аустрије. Наиме имало је да се изведе спајање Београдске и Карловачке митрополије у смислу наредбе, синодске грамате пећског патријарха Мојсија Рајовића. То је било потребно ради успешније борбе са верско-националним непријатељима, [католичком пропагандом] који су нарочито постали насртљиви после закључења пожаревачког мира јула 1718 године. Извести црквено спајање ових двеју аутономних митрополија значило је, повећати отпорну снагу за борбу и збити се национално јаче, јер је у цркви „био сконцентрисан, сав национални живот“.⁴

Државне власти су, свакако, биле упознате са намерама Срба, и зато су по сваку цену хтеле да спрече то спајање.

У томе смислу добио је царски изасланик тајно упутство од царске власти да употреби све силе како до сједињења не би дошло „...јер, због такве уније једноме [архи-

¹ *ibid.*

² *ibid.*

³ *ibid.*

⁴ Ст. Станојевић: *ibid.* с. 292.

епископу] ће и сувише ауторитет да нарасте“.¹ Тога су се плашили у Бечу. Сматрали су да ће такав црквени поглавар имати много утицаја на световни живот својих верника.

Сабор је отворио 7 фебруара 1726 године царски изасланик поздравним говором, после чега је предложио тројну кандидацију.² Сабор је одбије те једногласно изабере Мојсија Петровића и за карловачког митрополита.³

По царској наредби комесар сабора одмах јави резултат избора цару, који изда потврду. На основу ње буде Мојсије Петровић инсталиран [27 фебр. (10 марта)] али само за архиепископа и митрополита карловачког. Народ није очекивао такво решење, па зато после инсталације напише молбу за потврду сједињења митрополија и новоизабраног митрополита за обе тако сједињене две дотадашње аутономне црквене области.⁴ Молбу народну решио је цар на тај начин, што је одлучио да Мојсије управља и Београдском митрополијом⁵ али само као администратор.⁶ Дворски ратни савет потврдио га је за карловачког митрополита 6 марта 1727 године, а цар одн., Дворска угарска канцеларија 13-24 маја 1728 године.⁷

Мада цар није признао декретом сједињење митрополија, ипак је оно фактички извршено на том сабору. Отада се митрополит Мојсије потписивао: „Моисеи Петрович први божію милостию архієпископъ и митрополитъ бѣлградски, Сервіи, Оунгаріи, Шклавоніи, Хорватскіѡ, Сирмїи, Баната Темишварскаго и цесарскіѡ Валахи и его прѣсвѣтлаго величества савѣтникъ“ [запис бр. 2528] или као „... архієпископъ и митрополит белградски и всего хрїстіанства под властію прѣсвѣтлаго цесара римскаго ѡбрѣтаемаго“ [запис бр. 2480 из год. 1726; зап. бр. 2528 је из године 1728]. Није се потписивао и „карловачки“ јер „...што бисмо обадве архиепископие звали и именовали, јест мислити да се може паки по

¹ Споменик С. К. А. XXXVI, с. 144.

² Ваљда, на основу решења о сужавању привилегија од 1724 г. (ibid. с. 110).

³ ibid. с. 145.

⁴ Споменик С. К. А. XXXIV, с. 115.

⁵ ibid.

⁶ Ј. Адамовић: ibid., с. 102.

⁷ Гласник Д. С. С. књ. VI, с. 49.

нашој несвести разделити и бити два архиепископа“. [Гласник одел. II, књ. IV, с. 22.]

Осим избора митрополита и фактичког сједињења обеју митрополија, посланици сабора из Будима, поднели су предлог у коме су захтевали да епископи и митрополити морају чувати православно учење, јер ће у противном бити такав свргнут. Решено је по истом предлогу да привилегије важе и за Славонију [„да се не износе из Славоније“], да сваки епископ мора у својој епархији отворати школе; у арцибискупату да се отвори велика школа, да се рукополаже само „искусан и књижеван и научан“ свештеник [колико развијена свест о културним потребама] ит.д.¹

VII

ПРОСВЕТА ОД 1690—1726 ГОД.

О просвети код Срба у овој периоди [1690—1726] не може се много говорити. Прешавши 1690 године у крајеве угарске круне сматрали су да је њихов боравак ту привремен и да ће се народ повратити на старо огњиште, чим Турци буду истерани из српских крајева. Зато и нису хтели да зидају куће, већ су становали по земуницама и малим кућицама тзв. „хижама“² у Сент-Андреји подигли су црквицу од дрвета где су сместили мошти кнеза Лазара³.

Но, време је пролазило, а са њиме се губила и нада на повратак. Зато се патријарх Арсеније III увидевши потребу нижих и виших школа, двапут обраћао молбом државним властима у Бечу⁴ да му дозволе оснивање једне схоластичке гимназије у Сечују. Ту би се по замисли патријарховој имао отворити и један православни манастир.⁵ 1706 године после смрти патријархове исто је молио и митрополит Исаија Ђаковић. Исте године (17 јула) поднео је патријарх по други пут молбу за слободно подизање једне штампарије. Но обе молбе су одбијене.

¹ Гласник С. У. Д. књ. 28, с. 487—489.

² И. Руварац: О пењским патријарсима... с. 93.

³ *ibid.*

⁴ Д. Руварац: Позиви и одзиви или радње појединих српских архиепископа и митрополита карловачких око подизања српских школа, Земун 1894 год. с. 13.

⁵ Ст. Станојевић: Народна Енциклопедије, књ. IV, 1007.

1702 и 1703 године премераване су сесије нашем свештенству и том приликом је одређено „потребно земљиште за школе и учитеље“¹.

На основу предлога црквене општине будимске, донео је први привилегијални црквено-народни сабор 1708 године резолуцију у којој је, између осталог, захтевао подизање једне штампарије и школа². Зато буде од бечког двора 1709 године наменован барон Калонек за краљевског судију српског народа, да по српским насељима свугде оснива тривијалне школе за српску омладину³. Тако видимо српске школе, иако мало,⁴ у Сенти (1697 г.), у Карловцима (1712 г.)⁵, Осеку (1716 г.), Темишвару итд.

На предлог исте општине поднет је на сабору 1726 године предлог, да сваки епископ има да отвара школе у својој епархији у „арцибискупату“ да се отвори Велика школа (в. стр. 47).

Доласком митрополита Мојсија Петровића почиње интензивнији рад на оснивању српских школа. Он је, као и Исаија Ђаковић [1708], тражио књиге и два учитеља⁶ и обраћао се на Русију и молио руског цара да избави Србе од „Египта незнања“ шаљући књиге, учитеље и оснивајући школе⁷. Он је 1723 године у митрополитском двору основао словенску школу⁸. 1727 године изишла је дозвола државних власти да је слободно подизати српске школе.⁹ Но, то већ спада у други отсек историјског проучавања.

Српске школе уколико их је било у то доба, биле су по угледу на грчке. Учители су били у исти мах црквенаци и појци. За учитеље је на богослужењу у засебном тасу кунђен прилог¹⁰. Уколико школе нису биле при манастирима и епископским дворовима, грађене су уз цркву¹¹ где се на-

¹ Ст. Станојевић: Нар. Енциклопедија, књ. IV, с. 1007.

² М. Косовац: *ibid.* с. 79.

³ Летопис М. С. књ. 104, с. 77 и М. Косовац: *ibid.* с. 73.

⁴ „Беседа“ за 1869 год. с. 203.

⁵ Годишњица Н. Чупића књ. XIII, Београд 1893 г. с. 284.

⁶ Споменик С. К. А. XXXIV, с. 87.

⁷ *ibid.* с. 97 и Д. Руварац: Позиви и одзиви... *ibid.* с. 6.

⁸ Ст. Станојевић: *ibid.*

⁹ М. Косовац: *ibid.* с. 74.

¹⁰ Споменик С. К. А. LIII, с. 15.

¹¹ *ibid.* и П. Деспотовић: Историјска педагогика, Београд 1902 год с. 218 и о начину школовања стр. 218-220.

робље. Учитеља је било и световњака¹ поештеника.

Уместо данашњих таблица, учили су пишућима². То су биле дашчице од крушкова воском по коме се писало шилом или неким предметом. Кад би цела таблица била исписана, она се изглачао и наново се почињало. У то време учитељи 70—89 фунти воска годишње. И писане и штампане књиге, прешло се на чисте су са осталим књигама донешеним из трговци наши и руски по вашарима. [Запис

ваца велику су улогу у том погледу имали и манастири. Везе наших манастира са Русијом и пре сеобе од 1690 године. После сеобе, ко одлазе из Пакре, Лепавине, Крушедола, итд. Тим одлажењима био је махом циљ прекописиваним књигама, црквеним утварима, у којима су били црква и манастира разрушених од Турака. Ишли су канали којима је струјао и просветно знање матице православља у новоустановљену Србију. Веће културне везе и утицај из Русије, који је ишао од митрополита Мојсија Петровића.

Срби су и правилно су схватили важност просветне дејелности која је ишла преко цркве, па су недостатак књигама надокнађивали вредним преписивањем. Многачи су умножавани минеји [запис бр. 2234],⁵ књиге [запис бр. 2254], молитвеници [запис бр. 7547] итд. ... Имамо примера из периода од 1690—1726] како сами игумани са манастира подижу узгредне манастирске зграде. Сами митрополити, као што смо видели, подижу просветни (митрополит Исаија и др.)

Српске школе од 1718-1739 г. Београд 1908 г. с. 1. 19 год. с. 203.

ibid. с. 16.

асник књ. VI, с. 77.

Стари српски записи и натписи, I одељ., књ. II.

У том послу имали су високог удела и световњаци. Нарочито су имали јаког утицаја Срби из богатих црквених општина: Будима, Пеште, Сент-Андреје, Острогона итд. По тим великим градовима скоро сва трговина била је у њиховим рукама. Као трговци и занатлије [на пример: абаџије, табаци, ћурчије итд] били су одлични. Сам цар Јосиф II заштићавао их је. Говорио је, како их „треба понајбоље заклањати“. С разлогом, јер је од њихове уносне трговине имала много користи држава. Срби у оквиру Карловачке митрополије, били су водећи елемент како у културном тако и у економском погледу. Као последица економске независности и просперитета уследило је материјално богатство. Отуда су Срби из поменутих градова носили високо заставу националне свести и опште образованости. Неоспоран је њихов удео на свестраном унапређењу Срба, нарочито у просветном!

Морално и материјално они су потпомагали сваку идеју која је ишла за тим да убрза културни прогрес нашег народа. Како се сав наш културни живот кретао у границама Митрополије, то су они имали великог уплива на развој и решење многих питања црквено-народних. Њихови захтеви и молбе упућене црквено-народним саборима биле су уважаване, јер су у себи садржавале, такорећи, просветни програм (Гласник С. У. Д. II одељ. књ. III, стр. 289). Њиховим правим схватањима просветно-културних вредности има се захвалити подизање многих храмова „благородномъ наукомъ“ посвећених.

VIII

УНИЈАЋЕЊА У ВРЕМЕНУ ОД 1690—1726 ГОД.¹

У току нашег рада износили смо факта о тежњи римокатоличког високог клира за унијаћење православних Срба, а у вези са претходним излагањем. У овој глави покушаћемо да дамо приближну слику у времену од 1690—1726 године.

Одмах по истеривању Турака из земаља угарске круне, почели су језујити смишљен рад на унијаћењу оних православаца који су били ту још пре сеобе 1690 године. Тако су

¹ О унији опширније: Летопис М. С. књ. 223—224, с. 193—202; Глас С. К. А. LX, с. 200; Српски Слов за 1904. стр. 69—72; Glasnik biskupije bosanske i sveruske za 1869 god. itd...

власти 1688 године дозволили да пожечки унијатски владика купи десетину и од православних Срба.¹

Иако су се Срби истицали у ратовима против непријатеља аустријске државе, она их није штитила од насртаја језујита, напротив: римокатоличко је свештенство са пуном дозволом државних власти „све више и више о том настојавало, да царским повељама обезбеђену слободу закона и вере наших дедова уништи и народ српски на унију приведе. Унија је била омиљена идеја правитељства немачког“.² И док су Срби на бојиштима спасавали част и славу бечког двора, дотле су језујити са дозволом истог двора употребљавали свака сретства за унијаћење које је „засецало у живац народа“.³ Нарочито су тежили да поунијате западне крајеве. Било је покушаја унијаћења и у Барањи, но, то је прелазом патријарха Арсенија III уништено и покварено.⁴

Од сеобе 1690 године настаје нова ера у борби са унијаћењем. Душа те римокатоличке пропаганде био је Леополд гроф Колонић. Он је једном приликом рекао овако: „ја ћу од угарских народа (мисли на православне) да начиним робље, затим просјаке, а најзад добре католике... Sic ratio status exproscit...“⁵ Тако се радило... Сеоба под патријархом Арсенијем III била је велика подршка оним православцима који су били староседеоци. Она је створила бедем и уточиште против свију насртаја на живот и права српске цркве. Ради тога су језујити „... ти вечити врази и подривачи наше народне среће, они црни паклени духови, који су свет у тами и глупости гвозденом руком држали, они рим-папини сателити...“⁶ ковали планове и начине за унијаћење и подносили их цару.⁷ Гроф Колонић је радио и против издавања привилегија од 4 марта 1695 године.⁸ Против тога одлучно устане

¹ Др. А. Ивић: *ibid*, с. 144.

² А. Стојачковић: *ibid*. с. 50—51.

³ *ibid*.

⁴ „Српски Сион“ за 1904 год., с. 88.

⁵ Гласник С. У. Д. књ. LVI, с. 118.

⁶ Гласник С. У. Д. књ. XXVIII, с. 457.

⁷ Др. Ј. Радонић: Прилози... на стр. 177—186 налази се предлог једног језујите цару Јосифу I за унијаћење православних. На стр. 257 је предлог исте саержине римокатоличких надбискупа.

⁸ „Срп. Сион“ за 1904 г. с. 68.

патријарх Арсеније III и лично се жалио цару у Бечу на римску курију која излаже Србе разним насиљима, клеветама и поругама. То нису Срби ни за време боравка у турској доживели јер им је бар вера остала поштеђена од насртаја.¹

1698 године конференција хрватско-славонских staleжа решила је да заступник вице-банског достојанства Петар Тотал у Славонији умножава римокатоличко становништво како би на тај начин ослабио православни живот.²

Кад је патријарх Арсеоје III послао (после добијања привилегије од 4 марта 1695 године) у карловачки (егзарха Христифора) и varaјдински (Стевана егзарха) генералитет изасланика да саопште народу дате привилегије, марчански унијатски владика Исаија Поповић,³ постављен од загребачког бискупа, затвори изасланике.⁴

1705 године на Спасов-дан хиротонисао је патријарх Арсеније III Софронија Подгоричанина за епископа пакрачког (Славонског). Пре њега ту су били унијатске владике: Лонгин Рајић, кога цар постави својим декретом од 30 марта 1688 године. Овога наследи 3 марта 1694 године Петроније Љуби-братић, после чије смрти (28 септ. 1703 год.) буде постављен за администратора синовац му Јоанићије. Њега патријарх Арсеније III успе да одврати од владичанства и да га пошаље у Русију. На његово место постави поменутот Софронија.

И. Ђаковић жалио се у писму од 25 јуна 1708 године општини коморанској, како у Бечу иде тешко са свршавањем народних ствари. Немци и Мађари сметају и омаловажавају Србе, називајући их „злочинцима и татима“. Не журе се са извршењем српских молби, одуговлачећи их по три године,⁵ Православни су се због тога дизали и на оружје (1718 год. у хрватској против унијатског владике Југовића⁶).

Ради лакше борбе са унијатима раздељено је горње-карловачко владичанство на два дела на сабору 1713] године и за владикау личко-крбавског постављен је Данило Љуботина. Против њега се здружила и световна власт са језуји-

¹ Глас С. К. А. LX, с. 174.

² Dr. А. Ивић: *ibid.* с. 141.

³ опширно о њему: „Срп. Сион“ за 1906 г. с. 385 и даље.

⁴ Богословски Гласник за 1909 год. с. 42.

⁵ „Беседа“ за 1868 год. с. 23.

⁶ А. Стојачковић: *ibid.* с. 51.

тима само да га истерају из Плашког где је подигао „дрвени двор“¹... С правом се каже да је за цара Карла VI па и раније, и сама аустриска, војна ујава била клерикална,² Као доказ на то служи нам пример генерала грофа Јосифа Рабата [1709-1731] који је у тежњи да „шизматике“ приведе у крило Рима, давао предлоге сењском бискупу о најбољем начину за унијаћење Срба.³ Чак је изгледа и Дворски ратни савет радио у томе смислу.⁴

Сви ти покушаји на крају крајева изјаловили су се, мада је језујитско католичка пропаганда била издашна у таквим плановима не штедећи ни животе наших архиепископа који су се борили неизбројним начинима са вуковима који су нападали на свету православну цркву. „До крви“ су се залагали за свето правослађе. У тој тешкој борби за очување правослађа имали су Срби моралну помоћ и васељенског патријарха. Јерусалимски патријарх Доситеј II [1669-1707] обилазио је православну духовну паству у Ердељу и крепио у вери. Одвраћао их је од унијатског владике Атанасија⁵ кога је цариградски патријарх, на предлог истог Доситеја, са својим Синодом анатемисао.

Рајко Лав. Веселиновић

¹ Богословски Гласник за 1909 год. с. 268. Опширније о владци Данилу и његовој борби за унијатима, види М. Грбић: *ibid.* 273–303.

² Ј. Адјмовић: *ibid.* с. 96.

³ Богословски Гласник за 1909 год. с. 271.

⁴ *ibid.* с. 270.

⁵ Летопис М. С. књ. 150, с. 54.